

LUONTEESTA JA KÄYTTÄYTYMISESTÄ - Koirankasvatus tänään -kurssin satoa 2

Teija Viljanmaan luennot (referaatti Saira Kippo)

Italianajokoiria ja saksanpaimenkoiria kennel Vigoroso nimellä kasvattava Teija Viljanmaa toimii kennelneuvojana ja Kainuun ammattiopiston kouluttajana eläintenhoitajien ja -kouluttajien opetustehtävissä. Aikaisemmin hän on työskennellyt Puolustusvoimilla sotakoirien kanssa vajaat 10 vuotta. Hänellä on alun perin ratsastuksenohjaajan ja eläintenhoitajan koulutus.

Pennun kehitys

Tässä osiossa käytiin läpi melko paljon ihan kasvatuksen perusasioita. Epigenetiikka-käsitteen mukaan ottaminen oli uudehkoa – eli esim. emän kantoaikaisen stressin vaikutus pentuihin ja se, että se voi siirtyä jopa seuraavalle sukupolvelle. Pitkäaikaisella kantoajan stressillä on pysyvät vaikutukset pentuihin. Ne ovat alttiimpia käytösongelmille, lähinnä hyperaktiivisuudelle. Emän hoivakäyttäytymisellä on pentuihin valtava merkitys, joka voi olla kolminkertainen pentujen isän merkitykseen verrattuna. Useilla roduilla on todettu, että varhainen vieroitus ja huono hoiva altistavat hännänjahtaamiselle eli pakkomielteelle. Pennut, jotka ovat saaneet elää yhdessä emän ja pentuesisarusten kanssa 8 viikkoa (56 vrk), kehittävät vähemmän käytösongelmia kuin 30. ja 40. päivinä vieroitettut pennut.

Emän hoivakäyttäytymiseen voi suuresti vaikuttaa kasvattaja itse ja hänen määrittelemänsä ympäristö emälle ja pennuille. Tapaa, jolla emä nuolee pentujaan, voi tarkkailla. Kielen pitäisi olla ”silittävä”, sen sijaan että emä esim. vatkaa pentujaan jatkuvasti.

Sellaiseen paikkaan, mihin pentu oppii pissimään 6 viikon ikäisenä, se haluaa pissiä loppuelämänsä.

Virikeköyhässä ympäristössä kasvaneen eläimen aivot kehittyvät heikommin kuin virikkeellisessä ympäristössä kasvaneen – äänet, tuntemukset, hajut, maut, näköaistimukset jne.

Käyttäytymismallit kehittyvät toisiaan seuraavina vaiheina sisäisten ja ulkoisten tekijöiden vaikuttaessa kaiken aikaa toisiinsa. Herkän kauden aikana lukumäärältäänkin vähäiset, mutta ratkaisevat kokemukset vaikuttavat merkittävästi tulevaan käyttäytymiseen – positiivinen tai negatiivinen vaikutus.

Koiranpennut kehityksen herkäät kaudet:

- aika ennen syntymää – tiineys
- ensimmäiset 2 viikkoa
- muutoksen aika – 3. viikko
- sosiaalistumiskausi 3-14 viikkoa
- nuori koira 14 viikosta eteenpäin.

Ei ole kuitenkaan olemassa totaalisen tiukkoja aikamääreitä, vaan kehitys on jatkumo.

Emän silittäminen ja hyväily tuottaa mukautuvaisempia pentuja. Emän korkea stressihormonien taso vaikuttaa pentuihin pysyvästi.

Ensimmäisten 2 elinviikon aikana pennun keskushermosto kehittyy suotuisasti, kun niiden keskushermostoa stimuloidaan varhaisella käsittelyllä. 3. elinviikolla alkaa voimakas motorinen

ja hermostollinen kehitys, jolloin ilmestyvät myös ensimmäiset sosiaalisen käyttäytyminen merkit, kuten hännänheilutus ja murina. Pentu alkaa jo tässä vaiheessa oppia asioita!

Varsinainen sosiaalistumiskausi on 3-14 viikkoa, ja pennut osoittavat mielenkiintoa uusia asioita kohtaan, sitä mukaan, kun niiden kyvyt siihen riittävät. 5 viikon iässä pentu alkaa osoittaa pelkoa uusia asioita kohtaan – tässä vaiheessa olisi syytä välttää kovin voimakkaita uusia ääniä. 12 viikon iässä sosiaalistuminen vaatii aktiivista kontaktia (leikitappelut). 14 viikon iän jälkeen sosiaalistuminen on mahdotonta! Jos pentue ei ole kontaktissa toisiin koiriin sosiaalistumiskauden aikana, on riskinä pelko/aggressio toisia koiria kohtaan ja se, että pentu suosii lajia, johon on leimautunut. Pentu ei tiedä tuossa vaiheessa olevansa koira, vaan sen on se opittava, jotta se pystyy toimimaan oman lajinsa sääntöjen mukaisesti. Leikitappelut ovat suuressa osassa, tärkein opettaja on oma emä, sen jälkeen sisarukset, ja sitten muut koirat.

Sosiaalistuminen toisiin lajeihin tapahtuu helposti, mutta vaatii jatkuvaa vahvistamista myöhemminkin, eli esim. kontaktia erilaisiin ihmisiin olisi ylläpidettävä läpi elämän (parrakkaat miehet, matalaääniset lapset, hattupäiset ihmiset, vanhukset jne. jne.) Tarvittavien toistojen määrä vaihtelee ja riippuu paljon sisäisistä ja ulkoisista tekijöistä, kuten rodusta ja yksilöstä, emän antamasta mallista ja ympäristön virikkeellisyydestä.

On tärkeää, että kasvattaja tarjoaa pennuille virikkeellisen ja monipuolisen ympäristön kehittyä ja on itse osana sitä. Emän ja pentuesisarusten on saatava olla keskenään sosiaalistumisvaiheen aikana. Virikeköyhässä ympäristössä kasvaneet pennut käyttäytyvät pelokkaasti joutuessaan voimakkaan virikkeelliseen ympäristöön, ja hakeutuvat rauhaan, jos se on mahdollista. Suuret erot koiran kasvuympäristön ja myöhemmän elämän välillä virikkeiden määrässä voivat aiheuttaa riskejä, kuten sopeutumisvaikeudet, joista seuraa pelkoja ja ahdistusta. On helpompaa sopeutua vähemmän stimuloivaan ympäristöön kuin toisinpäin. Koirilla, joilla on ollut vähän stimulaatiota, on riski kehittää voimakas riippuvuusuhde omistajaan (eroahdistus, yksinjäämisen pelko, huomionhakeminen). Stereotyyppiat (samojen toimintojen sairaaloinen toistaminen) syntyvät, kun koira joutuu itse tuottamaan stimulaationsa vähävirikkeisissä olosuhteissa.

Pennulla kehittyä kontrolli puremiseen 11-15 viikon iässä. Jos tämä epäonnistuu, kehittyä aggressiivinen käyttäytyminen, ja koira voi pahastikin vahingoittaa kohdettaan.

Koiran puberteetti on 6kk-12 kk. Elämä muuttuukin vakavaksi! Koira haluaa tietää enemmän ympäristöstään – haistelu lisääntyy. Tapahtuu hormonaalisia ja rakenteellisia muutoksia sekä muutoksia aineenvaihdunnassa. Muutokset aivojen kemiallisessa toiminnassa aiheuttavat sen, että hermovälitteinen itsesäätely heikkenee. Ennen niin kiltti pentu muuttuu yhtäkkiä kurittomaksi nuoreksi koiraksi, joka tuntuu unohtaneen sille opetetut käytöstavat. Voi seurata aggressiivisuutta ja jännittyneisyyttä. Feromonien tuotanto alkaa ja oman reviirin puolustaminen käynnistyy.

Käytöshäiriöt

Yleisimpien käytösongelmien pohjalla ovat:

- aggressiivisuus
- arkuus ja pelot
- yliviikkaus (sekä luonnetestiterminä että yleisenä terminä)
- selviytymistaitojen puute tai selviytymistaitojen liiallisuus
- stereotyyppinen käyttäytyminen.

Näistä kaksi yleisintä koirilla ovat pelot ja aggressiivisuus, joko yhdessä tai erikseen. Pelot ja ahdistus ovat toiseksi yleisimmät – suomalaisen kyselytutkimuksen mukaan koirien kovien

äänien pelko on 30% luokkaa. Eroahdistus, yksinjäämisen pelko ja yksinolopaniikki voivat olla vielä tätäkin yleisempiä.

Miten käytöshäiriöitä voidaan ennalta ehkäistä? Liikunta, haistelu ja työn tekeminen ruuan eteen ovat tehokkaimmat tavat ehkäistä käytösongelmia. Keskiverto suomalainen koira tekee ruokansa eteen työtä päivittäin noin 30 sekuntia! Ruuan piilottelu tai erilaisten tehtävien suorittaminen ennen ruuan saantia ovat hyvää ja hyödyllistä tekemistä koiralle. Koiran lajityypilliset käyttäytymistarpeet täytyy tyydyttää. Pelkojen kehittymistä voidaan ennaltaehkäistä ja sosiaalisten taitojen kehittämiseen tarjota mahdollisuuksia. On tärkeää miettiä käyttäytymisen suuntaamista: mikä on tärkeää ja miten se saavutetaan? Ympäristön ennustettavuudella sekä itsehillinnän opettelulla ja harjoittelulla on iso merkitys.

Ylivilkkautta ja levottomuutta voi ennaltaehkäistä opettamalla koiralle rentoutumista, syy-seuraussuhteiden oppimisella, liikunnalla sekä nenäkäytöllisillä tehtävillä, joissa ihmisen vaikutus on hyvin pieni. Levoton koira reagoi kaikkeen suurin reaktion ja hakee paljon huomiota ja huomion kautta tekemistä – tai toisinpäin. Koira toimii kodin hälytysjärjestelmänä, kaukosäätimenä ja/tai painekattilana, eikä elämä sellaisen kanssa ole helppoa.

Selviytymistaitojen puute johtaa koiran ”uusavuttomuuteen”, jolloin koiran itsenäisyys on puutteellinen ja se tarvitsee ihmisen rinnalleen. Osa roduista on puolestaan jalostettu luonne/käyttöominaisuuksiltaan liiallisuuksiin, minkä takia ”ne eivät enää pysy normaalitallaajan käsissä”.

Luonne- ja käyttöominaisuuksien jalostaminen

Hyvä jalostuskoira

Hyvä jalostuskoira on yksilö, joka pystyy liikkumaan sulavasti ja vaivattomasti. Se pystyy toimimaan rodun käyttötarkoituksen edellyttämällä tavalla ja käyttötarkoituksen mukaisessa ympäristössä. Se pystyy hengittämään normaalisti – myös koiralle kuuluvan normaalin liikunnan ja rodunomaisen rasituksen aikana sekä sen jälkeen. Sillä on normaali ruokahalu ja ruuansulatuksen toiminta. Kuulostaa aika itsestään selvältä aluksi, mutta eipä se sitä välttämättä olekaan, kun asiaa aletaan tarkemmin ja laajemmin pohtia!

Hyvä jalostuskoira lisääntyy normaalisti – mukaan lukien koko lisääntymiskäyttäytymisen ketju. Se on yksilö, joka rauhoittuu lepäämään ilman erillistä käskyä, tilan rauhoittamista tms. Tämä on monissa roduissa jo ongelma. Hyvä jalostuskoira on yksilö, joka on tyytyväinen ja rento omassa laumassaan. Sen pää kestää normaalia koiran elämää ja kyseisen rodun käyttökuormitusta. Yksilö on suvusta, jossa pitkäikäisyys ja pitkä käyttöikä ovat vallalla.

Teija Viljanmaa pohdiskeli paljonkin käyttötarkoituksen mukaista rakennetta nimenomaan käyttökoirilla, ja esimerkkeinä olivat saksanpaimenkoira ja suomenajokoira. Tassujen rakenteesta ja karvaisuudesta sekä hampaiden ja suun rakenteesta olivat esimerkkinä myös seurakoirarodut: Jos varpaiden ja anturoiden välissä oleva karva on takkuinen ja likainen ja iho ärtynyt, tai jos kulmahammas painaa kitalakea, jaksako koira silloin olla kiltti ja aina niin hyvin käyttäytyvä kotikoira?

Mitä käyttäytymisen taustalla on?

Genetiikka eli koiran perimä: pystytäänkö luonteen ja käyttäytymisen suhteen genotyyppi ja fenotyyppi erottamaan toisistaan, kun kyseessä ovat ominaisuudet, joihin myös ympäristötekijöillä ja koulutuksella on vaikutuksensa. Kaikki ei siis ole välttämättä sitä, miltä se

näyttää.

Epigenetiikka: Epigeneettinen periytyminen tarkoittaa perinnöllisen tiedon siirtoa ilman, että DNA:ssa tapahtuu muutoksia - geenien säätely muuttuu. Esim. identtiset kaksoset voivat kehittyä ulkoisilta ominaisuuksiltaan (fenotyypeiltään) hyvinkin erilaisiksi.

Ympäristö: Miten koira elää, syö, kasvaa, miten sitä koulutetaan, millainen kokemuspohja sillä on jne.

Monet nykykoirissa esiintyvät ominaisuudet olisivat karsiutuneet pois, jos luonto olisi saanut hoitaa homman - hoivaamis- ja lisääntymisongelmat, voimakkaat pelot ja aggressiivisuus... Koiraeläimen pitäisi lähtökohtaisesti olla utelias - aroilla ja ylivilkkailla koirilla esiintyy paljon allergioita, ripuleita yms. vaivoja.

Luonneominaisuuksille on erilaisia heritabiliteetteja eli periytymisasteita, jotka kuvaavat siis sitä, kuinka suuri osa ominaisuudessa havaituista eroista johtuu genetiikasta. Heritabiliteetin vaihteluväli on 0-1: arvot yli 0,4 katsotaan korkeiksi, 0,2-0,4 keskitasoisiksi ja alle 0,2 matalaksi. Pelkojen periytymisaste on korkea, yleensä yli 0,4; sosiaalisuuden periytymisaste vaihtelee roduittain esim. sakemanneilla 0,32 ja labbiksilla 0,03. Aggressiivisen käytöksen periytymisaste kultaisilla noutajilla on todettu olevan 0,77 toisiin koiriin ja 0,81 ihmisiin.

Eri kriteereillä tehdyt jalostusvalinnat saman rodun sisällä muuttavat rotua. Tämä nähdään useissa roduissa, joissa on ns. käyttö- ja näyttelylinja. Ero koirien välillä ei ole pelkästään ulkomuodollinen, vaan luonneominaisuuksissakin on tapahtunut muutoksia. Esim. näyttelylinjaiset sakemannit ovat luonteeltaan paljon sosiaalisempia kuin käyttölinjaiset.

Teija vertaili erilaisia luonteen arviointimenetelmiä: luonnetesti, MH-luonnekuvaus, jalostustarkastuksen käyttäytymisosoitus sekä rodunomaiset testit ja kokeet. Jalostustarkastuksen käyttäytymisosoituksessa tarkastellaan koiran käyttäytymistä erilaisissa arkipäiväisissä tilanteissa ja arvioidaan käsiteltävyyttä, alusta-arkuutta, ääniherkkyyttä, ihmisten ja toisten koirien läheisyyden vaikutusta. Pelot tulevat aika hyvin esiin useissa testeissä ja kuvauksissa.

Lopuksi Teijakin puhui muillakin luennoilla esiin nousseesta asiasta eli millainen koiran sitten pitäisi olla! Teija muistutti rotumääritelmästä sekä rodun alkuperäisestä rodunomaisesta tyylistä, joka pitää sisällään rakenteen, turkin, luonteen jne. Kehottipa vielä miettimään sitäkin, mikä vaikutus rotutyypillisiin ominaisuuksiin on sen alkuperämaalla. "Kasvattajalla pitää olla silmälasit, jotka eivät ole "punastuneet" oman rodun tai omien koirien suhteen, mutta eivät myöskään mustuneet toisten omistamien koirien suhteen."